

Orta Gelir Tuzağından da Öteye Alt-Orta Gelir Grubuna Düşme Riski Üzerine Bir Değerlendirme

An Assessment on the Risk of Falling to the Lower-Middle Income Group beyond the Middle-Income Trap

Prof. Dr. Cevat Gerni [ID 0000-0002-0214-3879](#)

Prof. Dr. Selahattin Sarı [ID 0000-0003-3218-2753](#)

Asst. Prof. Dr. Adem Türkmen [ID 0000-0002-1534-2332](#)

Prof. Dr. Ömer Selçuk Emsen [ID 0000-0002-1809-0513](#)

Abstract:

The Turkish economy succeeded in moving from the lower-middle income group to the upper-middle income group in 2005. If Türkiye had been able to sustain its growth performance in 2005 and the following 5-10 years, it could have risen to the class of high-income countries in a not too long period of time. However, it has experienced declines in dollar-denominated income in response to real growth between 2014 and 2020. In this process, a literature began to emerge about Türkiye falling into the middle-income trap. At this point, Türkiye, which had the possibility of rising to the high-income country group in 2013 but declined to the median income in the upper-middle income group as of 2020, seems worth examining with its experiences. In this study, the descriptive analyzes implies that the risk that Türkiye will fall to the lower-middle income level in 2027, if the continuous decline trend in dollar-based income figures in the post-2013 period continues. It can be said that the de-dollarization effects in exchange rates, as a reflection of the improvement in institutional structures and the foreign capital inflows triggered by this, played an important role in the great leap observed in Türkiye's dollar-based income before 2013. Given the continuous decline in dollar-based income after 2013, it is noted that the deterioration in institutional structures and the dollarization effects in exchange rates are significant.

1 Giriş

Dünya ekonomisinde ülkelerin fakir ülke konumundan zengin ülke konumuna geçiş hikayelerinde merkantilist düşünce önemli yer tutarken, Sanayi Devrimi ile birlikte zengin-fakir ayrımının yerini gelişmiş-gelişmemiş ayrımı almış ve bu da daha çok kalkınma iktisadının ilgi alanını oluşturmuştur. Buna göre kalkınmanın ilk aşamalarında ülkelerin tarımda geçimlik düzeyinde buldukları ifade edilmekte ve bu sektör aynı zamanda verimsiz konumuna karşılık hem üretim hem de istihdamda büyük pay sahibi olmaktadır. Tarımın sanayileşmesiyle birlikte kırsaldaki atıl işgücü kentsel alanlarda sanayi ve hizmetlerin istihdamının temelini oluşturmakta ve bu da Lewis'in iki sektörlü büyüme modeline işaret etmektedir. Kentsel alanlarda ise üretkenliğin daha yüksek olmasından dolayı çıktı ve istihdam yapısı farklılık göstermektedir. Süreç derinleştikçe tüm sektörlerde ücret artışları söz konusu olmakta ve bu da fert başına (F.B.) gelirlere artışa yol açmaktadır. Bu bağlamda S. Kuznets (1971)'in ifadesiyle kalkınma; (i) başta emek ve sermaye olmak üzere tüm kaynakların düşük verimliliğe sahip tarımdan daha yüksek üretkenlik ve gelir esnekliğine sahip sanayi ve hizmet sektörlerine kayması, (ii) sermaye birikiminde önemli artışların olması, (iii) sanayileşme ve yeni üretim yöntemlerine bağlı olarak yeni ürünlerin imalatının ortaya çıkması, (iv) kentleşmenin artması, (v) sosyal kurum ve inançlardaki değişikliklerin yaşanması şeklinde tanımlanmaktadır (Felipe vd., 2012). Diğer taraftan kalkınma iktisadında klasikleşen ve C. Clark tarafından geliştirilen üç sektör kanununa göre ise tarımdan sanayiye ve sanayiden de hizmetler sektörüne geçiş süreci yaşanmaktadır. Sektörel geçişe paralel olarak düşük gelirli ülke pozisyonundan orta gelirli ülke ve orta gelirden de yüksek gelirli ülke pozisyonuna geçiş söz konusu olmaktadır.

Ayrıca Neo-Klasik büyüme formunda, gelişmiş ülkelerin durağan büyüme sürecine girerek arkadan gelenler tarafından yakalanacağı ve böylece ülkelerin gelir bakımından birbirlerine yakınsayacağına dair iyimser bir bakış açısı bulunmaktadır. Bu görüşte üretim fonksiyonunun düşük sermaye düzeyleri için azalan getiri, orta düzey için artan getiri ve yüksek sermaye düzeyi için de sabit veya azalan getiriler sergilediği varsayılmaktadır. Sermayenin azalan getirisinin çalıştığı ilk durum zımnen "yoksulluk tuzağı"na işaret etmektedir. Düşük gelirli ülkelerde, gelirdeki artıştan daha hızlı artan nüfusun yol açacağı yoksulluk tuzağı kavramına karşılık; orta gelirli ülkelerde, Neo-Klasiklerin sermaye için ileri sürdükleri artan getiri mekanizmasının işleyeceğine dair savın çalışması, yakınsama temelli mekanizmanın varlığına işaret etmektedir. Ancak bu durumun orta gelirli ülkelerin tümünü kapsamaması, yakınsama temelinden iraksama temeline geçiş fikrinin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Diğer taraftan orta gelirli ülkelerde ne iraksama ne de yakınsama temelinin işlememesi, yani Nişancı vd. (2015) tarafından yapılan tanımlamayla "mehter ekonomisi" olarak ifade edilen üç ileri ve bir geri şeklindeki büyüme skorlarının kaydedilmesi ya da bir ülkenin orta gelir seviyesinde adeta çakılı olarak kalması ise "orta gelir tuzağı" (OGT) ifade etmektedir. Iraksama temelinde ise orta gelirli ülkeler ile gelişmiş ülkeler arasındaki mesafenin kapanmaktan ziyade açılması durumu ifade edilmektedir. Diğer taraftan üst-orta gelirli ülkelerin görece

daha kısa bir zamanda yüksek gelirli ülke grubuna geçmesi gerekirken geçmemesi ve hatta bu gruptan aşağıya düşme riski de söz konusu olabilmektedir. Bu durum ise “küme düşme riski” olarak tanımlanabilir.

Dünya Bankasının hazırladığı sınıflandırmada Türkiye ekonomisi 1955 yılında alt-orta gelir grubuna çıkmış ve buradan da 2005 yılında üst-orta gelir grubuna geçmiştir. Aynı zamanda Türkiye, alt-orta gelir grubunda kalınan süre açısından bu gruptaki ülkelerin ortalama kalış süresinin hemen hemen iki katı süre bu grupta yer almıştır (Felipe vd., 2012). Alt-orta gelir grubunda uzun süre kalmasına benzer olarak üst-orta gelir grubunda da uzun süre kalacağına sinyalleri, özellikle 2010’un ikinci yarısının başlarında Türkiye için tartışılır olmaya başlanmış ve bu durum da OGT kavramı ile tanımlanır olmuştur (Nişancı vd., 2015; Bozkurt vd., 2014). Tuzağa düşüldüğüne dair inancı besleyen en temel unsur ise 2013’te zirve yapan dolar bazlı fert başına gelirin bu yıldan sonra sürekli gerileme sergilemesidir. Ancak, gelirden yaşanan sürekli gerileme olgusu, 2005 yılında çıktığı üst-orta gelir grubundaki ülkeler kümesinden alt-orta gelir grubuna düşme olasılığını da gündeme getirmiştir.

Bu araştırma, üst-orta gelir grubunda yer alan Türkiye’nin dolar bazlı gelir rakamlarının sürekli düşüş göstermesi ve üst-orta gelir grubunda kalış süresinin ortalamasının üzerine çıkması nedeniyle, OGT içerisinde bulunma sorunu yaşayıp yaşamadığı tartışmalarını daha ileri bir noktaya taşımaktadır. Diğer bir ifadeyle sürekli gelir düşüşleri yaşanması, OGT’nin ötesinde, daha dramatik bir sonuç olarak nitelendirilebilecek alt-orta gelir grubuna düşme riskini gündeme getirmektedir. Çalışmada OGT olgusuna yol açan etkenler devam eden kısımda ele alınırken, Türkiye ekonomisinde F.B. gelir rakamları ile alt-orta gruba yönelimi trend analizi ile incelenmeye çalışılmış ve bu noktada alt-orta gelir grubuna düşme riski olan diğer ülkeler de incelenmeye çalışılmıştır. Sonuç kısmında da gelinen noktadan çıkış için OGT ve Türkiye özelinde politika çıkarımında bulunulmaya çalışılmıştır.

2 Orta Gelir Tuzağı

OGT, kavramsal olarak bir ülkenin orta gelir düzeyine ulaşması ve bir süre sonra da o gelir düzeyinde takılı olarak kalması biçiminde tanımlanmaktadır. Diğer bir ifadeyle OGT olgusunda bir ülkenin ne yakınsama ne de iraksama faaliyeti söz konusu olamamakta, nispi olarak bulunduğu yerde çakılı kalmaktadır. En temel tanımlamalardan birisi OGT kavramında herhangi bir ülkenin F.B. milli gelirinin ABD F.B. gelirinin %20’sine karşılık gelmesi ve bu düzeyde çakılı kalması (Eichengreen vd., 2011) olarak ifade edildiği gibi Dünya Bankası sınıflandırmasına göre bir ülkenin orta gelirli ülkeler kümesinde bulunmasının uzun süre alması, o küme içerisindeki yerinin değişmemesidir (Felipe vd., 2012).

OGT kavramını ilk olarak ortaya atan iktisatçılar Indermit Gill ve Homi Kharas (2007) Dünya Bankası için yayınladıkları “Doğu Asya Rönesansı: Ekonomik Gelişme İçin Fikirler” adlı çalışmalarında bu konuya temas etmişlerdir. Devamında da Eichengreen, Park ve Shin (2011 ve 2013)’in çalışmalarıyla kavram literatürde yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Gill ve Kharas’ın çalışmalarında OGT, genel anlamda, “hızlı teknolojik değişim gösteren zengin ve yenilikçi olgun ekonomiler ile düşük ücretli yoksul ülke rakipleri arasında sıkışan ekonomiler” şeklinde ele alınmıştır (Gill ve Kharas 2007). Bir başka çalışmada Garret (2004); OGT’yi orta gelirli ekonomilerin büyüme skorlarının, yüksek ve düşük gelirli ülke büyüme skorlarının altında kalması olarak tanımlamıştır. Kuroda ise (2012) OGT’yi orta gelir seviyesine ulaşmış ve buna karşılık yüksek gelirli ülkeler seviyesine ulaşamayan ülkeler olarak ifade etmişlerdir (Alancıoğlu vd., 2019). Eichengreen vd. (2013) OGT’yi hızlı büyüyen ekonomilerin yavaşlamaya başladığı durum olarak tanımlamakta ve hızlı büyüme koşullarını; 2010 için F.B. gelirin 17.000 dolar (2005 sabit fiyatlarıyla) seviyesinde kalması, imalat sanayinin toplam istihdam içerisindeki payının %23’e ulaşması ve teknolojik olarak öncü ülke F.B. gelirinin %57’sine ulaşılması şeklinde belirtmektedir. Orta gelir düzeyine ilişkin yaygın olarak kullanılan diğer bir eşik ise ABD’de kişi başına düşen gelirin %20’sini esas almaktır. Eichengreen vd. (2011) tarafından yapılan bu gelir kriteri incelendiğinde gelir kriteri üç ana ölçüte göre değerlendirilmektedir. (1) Ülkede kişi başına gelir düzeyinin belirli bir eşiği aşması; (2) ülkede kişi başına gelirin ABD’de kişi başına gelirin belirli bir oranına ulaşması ve (3) ülkedeki imalat sanayinin milli gelir içindeki payının %25’lere ulaşması. Bunun yanı sıra orta gelir tuzağı kavramı için belirlenen gelir kriterleri de farklılık gösterebilmektedir. OGT olgusunu satın alma gücü paritesi (SGP) F.B. sabit geliri olarak sınıflandıran Felipe vd. (2012) ülkeleri dört farklı gelir seviyesi bağlamında dört gruba ayırmaktadırlar. Bu ayırma göre 1990 yılı SGP geliri 2.000 dolardan daha az olan ülkeler düşük gelirli, 2.000-7.250 Dolar arasında olanlar düşük-orta gelirli, 7.250-11.750 Dolar arasında olanlar yüksek-orta gelirli ve 11.750 Dolardan fazla olanlar ise yüksek gelirli olarak belirlenmiştir. Felipe vd. göre üst-orta gelirli ülkelerin orta gelir tuzağına düşmemesi için F.B. büyümenin ortalama en az %3.5 ve üzeri olması, alt-orta gelirli ülkelerin de buldukları gruptan çıkabilmeleri için ortalama F.B. büyümelerinin %4.7 ve üzerine ulaşması gerekmektedir. Ayrıca alt-orta ve üst-orta gelirden maksimum kalma sürelerini de sırasıyla 28 ve 14 yıl olacağı ileri sürülmüştür. İlaveten tuzağa düşmeme nedenleri olarak; ekonominin değişen yapısı (düşük verimlilikli faaliyetlerden yüksek verimlilikli faaliyetlere geçebilme), ihrac edilen ürün türleri (tüm ürünlerin büyüme ve kalkınma için aynı sonuçlar doğurmaması) ve ekonominin çeşitlendirilmesini göstermişlerdir.

Kurumsal bağlamda yapılan gelir kriterleri sınıflandırması da Dünya Bankası tarafından yapılmaktadır. Dünya Bankası ekonomileri (atlas metodu kullanarak) kişi başına yıllık ortalama gelire göre sınıflandırmaktadır (The World Bank Atlas Method - detailed methodology). Bu çalışmada da Dünya Bankası tarafından belirlenen kriter

dikkate alınmıştır. Burada gelir sınıflandırmasının gelir türüne ve yıllara göre farklılık arz ettiğine temas etmekte yarar vardır. Tablo 1’de Dünya Bankası Atlas Metoduna göre F.B. GSMG rakamları açısından halihazırdaki durum resmedilmeye çalışılmıştır.

Grup	1 Temmuz 2021 (yeni)	1 Temmuz 2020 (eski)
Düşük Gelir	1.046 <	1.035 <
Alt-Orta Gelir	1.046 – 4.095	1.035 – 4.045
Üst-Orta Gelir	4.096 – 12.695	4.046 – 12.535
Yüksek Gelir	> 12.695	> 12.535

Kaynak: World Bank, Ülke Sınıflandırması (Erişim: Şubat 2022),

Tablo 1: Dünya Bankası Atlas Metoda Göre F.B. GSMH Gelir Sınıflandırması

Dünya Bankası sınıflandırmasında F.B. GSMH değerleri aynı zamanda IMF’nin Özel Çekme Hakkı (Special Drawing Rights-SDR) deflatörü ile düzeltme yapılarak rakamların düzleştirildiğini ifade etmekte yarar var. Her yıl için yapılan bu düzeltme işlemleri sonrasında 2021 yılı için dünyadaki 207 ülke F.B. gelir sınıflandırması şu şekildedir: 1.046 doların altındaki (27) ülke düşük gelirli, 1.046-4.095 dolar arasında yer alan (55) ülke alt-orta gelirli, 4.096-12.695 dolar arasında yer alan (55) ülke üst-orta gelirli ve 12.695 doların üzerindeki (80) ülke de yüksek gelirli ülke olarak adlandırılmaktadır.

Yukarıda birtakım iktisatçılar tarafından ifade edilen OGT’den kurtuluş için aşağıda yer alan sistematik koşullardan bahsetmek mümkündür (ODD, t.y.):

(i) Üst gelir grubunda yer alan ülkelerin ar-ge harcamalarının milli gelire oranı önemli bir kriter olup (ii) Ar-ge harcamaları düşük olan ülkelerde inovasyon yapılamamakta ve buna bağlı olarak üst gelir grubuna ülkeyi taşıyacak yüksek teknoloji ve katma değerli ürünler üretme olasılığı azalmaktadır.

(iii) İşgücüne katılım oranının özellikle kadın işgücü oranları açısından düşük olması emeğin etkin kullanılmadığı gibi bir olguyu ortaya çıkarmaktadır. Bu noktada gelişmiş ülkelerde kadının işgücüne katılım oranları %50’nin üzerinde iken, Türkiye’de bu oran %30 civarındadır.

(iv) Yüksek yatırım yapılması gerekliliği dikkat çekerken bunun da önemli bir kısmının yurtiçi tasarruflardan karşılanması gerekliliği açıktır.

(v) Okullaşma oranlarının yükseltilmesi ve bunun da nicel boyut ile birlikte PISA skorları ile ölçülen nitel boyutu içermesi önem arz etmektedir.

(vi) Dolaylı vergilerin toplam vergi gelirleri içerisinde payının yüksek olması kayıt dışılığı tetiklerken, çalışanların da büyük bir kısmının asgari ücretlilerden oluşması katma değerli üretim potansiyelinden uzakta kalındığına işaret etmektedir. Düşük ücret düşük nitelikli işçi sarmalına karşı nitelikli işgücü oluşturma ve bunun da ara kademe işçi ve yönetici yetiştirmekten geçtiği açıktır.

(vii) Büyümenin kaynakları olarak ifade edilen sermaye birikimi ve işgücündeki artışların yanı sıra verimlilik artışlarının da buna eşlik etmesi gerekmektedir. Verimlilik artışlarının düşük kalması büyümenin ekonomiyi bir üst gelir grubuna taşımamasını engellemektedir.

(viii) İleri demokrasi sermayenin Türkiye’ye akışında önemli unsurlarından biridir.

3 Orta Gelirli Ülkelerden Küme Düşenler ve Geri Çıkış Süreleri

Cari literatür orta gelir düzeyine gelip o seviyede tıkanmışlık sorununa temas etmekte ve bu durumu da OGT olarak adlandırmaktadır. Bu literatür içerisinde Felipe vd. (2012) tarafından yapılan çalışmada Maddison verileri kullanılarak Dünya Bankasından farklı olarak veri seti 1950’lere kadar geri götürülmüştür. Buna göre 1950’de toplam örneklem 124 iken, düşük gelirli ülke sayısı 82’dir ve bu rakam 2010’da 40’a düşmüştür; buna karşılık yüksek gelirli ülke kategorisinde yer alan ülkelerin de sürekli artış gösterdiğine (2010’da 32 ülke) dikkat çekmektedir. Diğer taraftan alt-orta ile üst-orta gelir grubunun istikrarlı olduğu belirlenmesi yapılmıştır. Aynı çalışmada üst-orta gelir grubundaki ülkelerin bu grupta kaldıkları yıl ve ortalama büyüme skorları açısından değerlendirildiğinde en uzun süre kalanların kaldıkları yıl ve ortalama büyüme rakamları sırasıyla Arjantin, 40, %1.2; Yunanistan, 28, %1.8; Portekiz, 18, %2.8; İspanya, 17, %2.7; İsrail, 17, %2.6 iken, en kısa süre kalanlar da yıl ve büyüme rakamları da sırasıyla Hong Kong, 7, %5.9; G. Kore, 7, %6.5; Çin Taipei, 7, %6.9; Japonya, 9, %4.7’dir. Eichengreen vd. (2013) tarafından yapılan çalışmada 2005 sabit fiyatlarıyla uluslararası satın alma gücü paritesine göre fert başına gelir 10 bin dolar ve üzeri ülkelerde 7 yıllık ortalama büyüme skorlarının %3.5 ve üzeri olmasına göre orta gelir tuzağı kavramı inceleme konusu yapılmıştır. Yapılan analizler sonucunda orta ve yüksek öğretim payı ile ihracatında yüksek teknolojik mal payının yüksek olduğu ülkelerde büyümede durağanlaşmanın daha zayıf olduğu belirlenmiştir. Yine Eichengreen vd. (2011) tarafından yapılan çalışmada 2005 sabit fiyatlarıyla uluslararası satın alma gücü paritesine göre fert başına gelir 17 bin dolar ve üzeri ülkelerde ortalama büyüme skorlarının en azından %2 olması koşuluyla düşüş gösteren büyüme skorlarına yol açan unsur olarak eksik değerlendirilmiş reel kurların sorun teşkil ettiği tespiti yapılmıştır. Bu bağlamda Arjantin ve G. Kore krizlerinde finansal krizlerin kesintiye yol açan unsur olduğunu ifade etmişlerdir. Yazarlar yüksek büyümeyi Asya ülkeleri

özelinde değerlendiren Lawrence Summers'ın şu ifadelerine yer vermişlerdir: "Asya ekonomilerinin belirgin bir şekilde gözlenen modernizasyonu iktisat tarihindeki en önemli gelişmeler arasında sayılan Rönesans ve Sanayi Devrimi ile beraber anılır konumdadır". Asya ekonomilerinin bu mucizevi büyümelerinde Gerschenkron (1964) büyüme ideolojisinin rolüne vurgu yaparken başarılı büyümenin yakalanmasında anahtar rolü devlet politikalarına ve yüksek yatırım oranlarına vermiştir. Meksika ve Brezilya'nın OGT'ye düşüp düşmediğine dair araştırma yapan Karagöz ve Tahsin (2018) bu iki ülkeye ilaveten G. Kore'yi de dahil ettikleri araştırmalarında ABD F.B. SGP geliri içerisinde bu ülke gelir paylarının G. Kore'den ayrıştığını ifade etmişlerdir. 1980'lere kadar gelirden artan trendin daha sonra düşüş göstererek %20-30 aralığında istikrarlandığına ve buna karşılık G. Kore'deki artışın devam ederek %60'ın üzerine çıktığını işaret etmişlerdir. Bu duruma, gayri safi sermaye birikimi, verimlilik ve üretim zayıflığı ile imalat sanayi katma değeri ve toplam ihracatın düşüklüğünün kuvvetle muhtemel hem neden hem de sonuç olduğu belirtilmiştir.

Dünya Bankasının gelir sınıflandırmasına göre, ülkelerin cari fiyatlarla kişi başına Gayri Safi Milli Gelirine (GSMG-GNI) dayalı olarak eşik değerler açısından; (i) düşük gelirli, (ii) düşük-orta gelirli, (iii) yüksek-orta gelirli ve (iv) yüksek gelirli şeklinde sınıflandırıldığına yukarıda temas edilmişti. Bu eşik değerler uluslararası enflasyon rakamları dikkate alınarak güncellenmektedir. Uluslararası enflasyon rakamları da Japonya, Birleşik Krallık, ABD ve avro bölgesinin ortalama enflasyonuna göre ayarlanmaktadır. Dolayısıyla eşikler enflasyona göre ayarlandığından, zaman içinde gelirler reel olarak sabit kalmaktadır. Zaman içinde sabit olan eşiklerin kullanılması, bir ülkenin statüsünün diğer ülkelerin statüsünden bağımsız olduğu anlamı taşımaktadır. Bu durum da her kategorideki ülkelerin oranını belirten önceden belirlenmiş bir dağılım olmadığı anlamına gelmektedir (Felipe vd., 2012). Cari literatürün ise OGT üzerine yoğunlaştığı, ancak orta gelir düzeyine ulaşmış da bu seviyenin altına düşüşe uğunlaşmadığı söylenebilir. Dünya Bankasının ülkeleri dört gelir kategorisi açısından yaptığı sınıflandırmaya göre 1987 yılı başlangıç hesaplaması ile birlikte 2003 ve 2020 yılları için bu gelir gruplarında bulunan ülke sayısı ve onların toplam dünya ülke sayısındaki payları Tablo 2'de verilmiştir.

	1987		2003		2020	
	Ülke Sayısı	Ülke Oranı	Ülke Sayısı	Ülke Oranı	Ülke Sayısı	Ülke Oranı
Düşük Gelirli	49	29,7	61	29,2	27	12,5
Alt-Orta Gelirli	45	27,3	56	26,8	55	25,3
Üst-Orta Gelirli	30	18,2	37	17,7	55	25,3
Yüksek Gelirli	41	24,8	55	26,3	80	36,9
Toplam	165	100,0	209	100,0	217	100,0

Kaynak: World Bank, Atlas Metodu Tarihsel Veriler kullanılarak oluşturulmuştur.

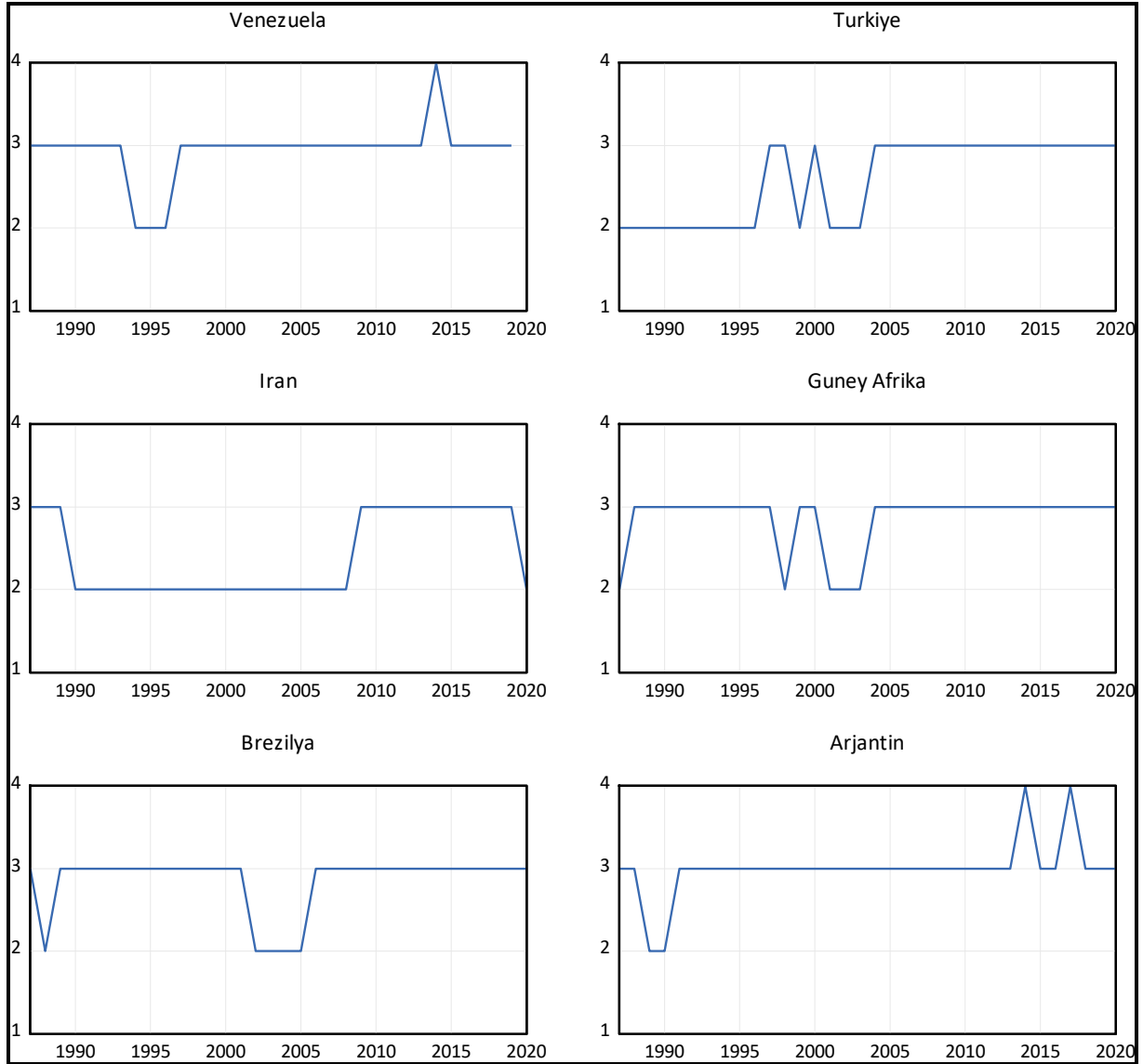
Tablo 2: Yıllara Göre Ülkelerin Gelir Grupları Açısından Buldukları Kümeleşme Sayıları

1987'den 2020'ye kadarki süreçte dünyada düşük gelirli ülke sayısının giderek azaldığı dikkat çekerken, yüksek gelirli ülke sayısının da bunun aksine arttığı gözükmektedir. Diğer bir ifadeyle düşük gelirli ülke nispetinin %29.7'den 2020'de %12.3'e gerilediği ve yüksek gelirli ülkelerin de 1987'de %24.8 olan oranının %36.9'a çıktığı dikkat çekmektedir. Bu yönüyle dünyada önemli ölçüde refah payının tabana yayıldığı gibi bir durumun varlığından bahsedilebilir. Diğer bir ifadeyle alt gelir grubunda gözükten önemli ölçüdeki azalışa binaen dünyada yoksulluk tuzağının önemli ölçüde kırıldığı ileri sürülebilir. En alt gelir grubunda ülke sayısındaki azalma ve en üst gelir grubundaki artışlara karşılık, alt-orta gelir grubunun adeta istikrarlı bir trend izlediği (1987'de toplam ülke sayısındaki payı %27.3 iken 2003'de %26.8 ve 2020'de de %25.3 olmuştur); buna karşılık üst-orta gelir grubunda da artış yaşandığı, ancak bunların nispi payının çok önemli değişim göstermediği (1987'de toplam ülke sayısındaki payı %18.2 iken 2003'de %17.7 ve 2020'de de %25.3 olmuştur) söylenebilir. Bu noktada bir kısım ülkelerin uzun süredir alt-orta ve/veya üst-orta gelir grubunda kaldığı gözlenmektedir ve bu yönüyle OGT olgusunun işlediğine dair sinyaller yakalanırken, bir kısım ülkelerde ise bir üste gelir grubuna doğru değil, bir alt gelir grubuna doğru inişlerin yaşandığı gözükmektedir. Orta gelir düzeyine ulaşmış da başta nüfus olmak üzere görece büyüklük açısından Türkiye'ye yakın olan ülkeler (Venezüella, G. Afrika, İran, Brezilya ve Arjantin) ve bu ülkelerde üst-orta gelirden kalma, düşüş gösterme veya yüksek gelire çıkma trendleri aşağıdaki şekilde verilmiştir.

Burada ele alınan 6 ülkenin buldukları gelir kümesindeki oynaklıkları resmedilirken, bu oynaklıklara yol açan unsurlar arasında reel kur (REER), Freedom House tarafından hazırlanan politik haklar ve dış borcun GSYH içerisindeki payı değişkenlerinin seyri de incelemeye değerdir (Bkz. Ek 1, Ek 2, Ek 3). Aşağıdaki açıklamalar bu eklerde yer alan bilgilere dayalıdır.

Türkiye'nin uzun yıllar kaldığı alt-orta gelir grubundan 1997 ve 1998'de üst-orta gelir grubunda bulunduğu, ancak 1999'da tekrar alt-orta gelir grubuna düştüğü ve burada da 2003 yılına kadar kaldığı ve 2004 yılında da üst-orta gelir grubuna çıktığı gözükmektedir. Türkiye'de 1994 itibarıyla başlayan reel efektif kur (REER) artışları (2001 yılındaki ve 2009 yılındaki kısmi azalma dikkate alınmadığında) 2010 yılına kadar devam etmiş ve %55'ten %105 seviyesine ulaşmıştır. 2012 ve 2013'de kısmi bir artış dikkate alınmadığında, 2010 sonrası ortaya çıkan azalma yönündeki trend 2020 yılında REER rakamını %59,33 seviyesine getirmiştir. Politik hakları gösteren çizelge dikkate alındığında 1987-1992 döneminde 2 olan skor, 1993'den sonra kötüleşmiş, 2002 sonrasında kısmen iyileşerek 3 düzeyine gelmiş ve bu düzey 2015'e kadar korunmuştur. 2016 ve sonrası tekrar kötüleşerek 5

seviyesine gelmiştir. Türkiye’de dış borcun GSYH içindeki payı dikkate alındığında 1987-2005 arasında %30 ile %50 arasında sürekli bir salınma sahip olduğu, 2011 sonrasında ise sürekli artış göstererek %36’dan 2020’de %61’lere yükseldiği gözlemlenmektedir.

Not: Dikey eksendeki rakamlardan 1- Düşük gelirli ülke grubunu, 2- Alt orta gelir grubunu, 3- Üst orta gelir grubunu ve 4- Yüksek gelirli ülke grubunu temsil etmektedir. **Kaynak:** World Bank, Atlas Metodu Tarihsel Veriler kullanılarak oluşturulmuştur.

Şekil 1: Türkiye Benzeri Ülkelerde Üst Orta Gelir (UMI) 'den Giriş ve Çıkışlar

Venezüella'nın alt-orta gelir grubuna 1994'de düşmesi ve orada 3 yıl kalıp üst-orta gelire çıkması ile 2014'te yüksek gelir grubuna çıkıp hemen ertesi yıl oradan da üst-orta gelir grubuna düşmesi söz konusu olmuştur. Venezüella'nın REER değeri 1994 yılına kadar %60'larda seyrederken 1995-97 yılları arası %70-85 aralığında hareket etmiş, 2014 yılına kadar 2003-2006 hariç sürekli %100'ün üzerinde REER rakamları ile yüzleşmiştir. 2014'te %216 REER seviyesini gören ülkede 2017'ye kadar sürekli artarak %6185 REER ile karşı karşıya kalmıştır. 2018 sonrası ekonomisi toparlanma yoluna gitmiş ve %60-70'lik REER rakamlarına geri dönmüştür. Politik haklar açısından 1987-1988'de 1 olan değer sürekli kötüleşerek 2018 sonrası 7'ye çıktığı görülmektedir. Venezüella dış borcunun GSYH içindeki payı 1989 yılında %78'den başlayıp elde edilen son veri olan 2014 yılında %33 düzeyine doğru azalan bir trend göstermiştir.

Güney Afrika Cumhuriyeti 1988'de çıktığı üst-orta gelir grubundaki konumunu 1998'de kaybetmiş, 1999 ve 2000'de üst-orta gelir grubunda kalmış, 2001'de alt gruba düşmüş ve 2004'de de tekrar üst-orta gelir grubuna çıkmış ve halen daha bu grupta bulunmaktadır. Güney Afrika 2002 yılına kadar sürekli azalan bir trendde REER rakamlarını tecrübe etmiş, 1990'larda %136'dan %76 seviyesine kadar düşürmüş, 2003-2005 ile 2008-2010 dönemlerinde yeniden artan ve %100 üzerinde olan REER rakamlarını kalan dönemlerde düşüş göstererek %80 düzeyinde tutunmaya çalışmaktadır. Politik haklar açısından 1993 yılına kadar 5'lerde yer alan değer 1995-2005 döneminde en iyi endeks değeri olan 1 olarak gerçekleşmiş, 2006 sonrası da 2 ye düşmüştür. Güney Afrika dış

borcunun GSYH içindeki payı 2005’de dip noktası olan %14 seviyesini görmüş ve sonrasında sürekli artan bir trend göstermiş ve 2020’de %51 düzeyine ulaşmıştır.

İran İslam Cumhuriyeti 1990’da alt-orta gelir grubuna düşmüş ve ancak 2009 yılında üst-orta gelir grubuna çıkabilmiş ve 2020’de de bir kez daha alt-orta gelir grubuna düşmüştür. İran, 1992’deki %1670 REER rakamı dışarda tutularak, 1993-2001 döneminde sürekli artan (%100’den %363’e) bir REER seviyesine sahip olmuştur. 2002’de keskin bir düşüş sağlayıp, 2003-2006 dönemlerinde %100’ün altında REER’e sahip olmuştur. 2002 sonrası gözlemlenen artış trendi 2017 yılına kadar yavaş bir seyirde iken 2017 sonrası hızlı bir artışa dönmüş ve 2020’de %257 seviyelerine çıkmıştır. Politik haklar açısından 1990 yılında ortaya çıkan kötüleşme hiç değişmemiş, endeks değeri 6 olarak kalmıştır. İran’da dış borcun GSYH içindeki payı dikkate alındığında 1987’lerde %5 olan borç oranı 1993’te %35’e çıkmış ve devam eden süreçte sürekli azalarak %5’in altına gerilemiştir.

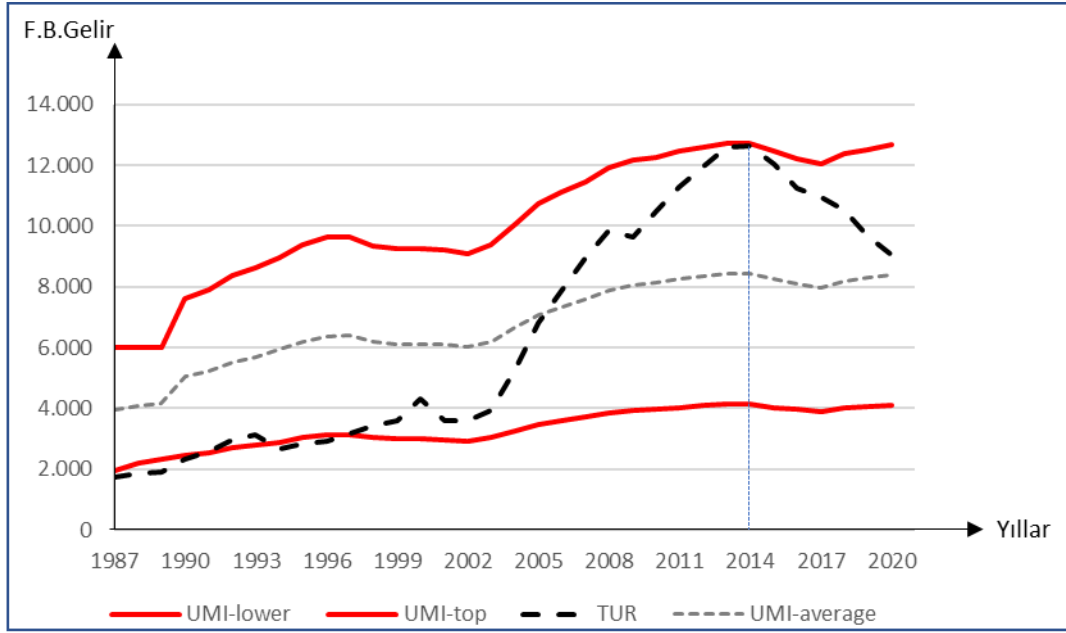
Brezilya 1987’de üst-orta gelir grubunda iken 1988’de alt-orta gelir grubuna düşmüş ve hemen ertesi yıl 1989’da yeniden üst-orta gelir grubuna çıkmış, 2001 yılına kadar bu grupta bulunmasına karşılık 2002’de alt-ortaya düşmüş ve burada 4 yıl kaldıktan sonra 2006’da tekrar üst-orta gelir grubuna çıkmıştır. Brezilya ekonomisinde REER 1997 yılına kadar sürekli artış göstermiş, 1999’dan itibaren keskin bir düşüş yaşayarak azalma trendini 2003 yılına kadar sürdürmüştür. 2004’de %67’lerde olan REER sürekli artarak 2011’de %127 olmuştur. 2011 sonrası REER azalan bir trende sahip olmakla birlikte 2020’de %73 seviyesine inebilmiştir. Politik haklar açısından, 1993 yılında ve 1997-2001 aralığında bir düşüş göstermesine rağmen 2 olan endeks değerinde genel olarak bir değişme ortaya çıkmadığı tespit edilmiştir. Brezilya’da dış borcun GSYH içindeki payı dalgalı seyrederek 2002’de en yüksek %47’ye ulaşmış, bu dönemden sonra 2008’e kadar düşüş göstererek %15 seviyesine inmiştir. Bu tarih sonrasında sürekli artış göstererek 2020 yılında %37’ye kadar tırmanmıştır.

Arjantin 1989’da alt-orta gelir grubuna düşmüş ve 1991’de tekrardan üst-orta gelir grubuna çıkmıştır. 2014’de yüksek gelirli ülke konumuna geçişi 2015’de kaybetmiş, 2017’de tekrardan yüksek gelire çıkabilmiş, ancak yine orada tutunamayarak 2018’de yeniden üst-orta gelir grubuna düşmüştür. Arjantin’de 2002 yılına kadar sürekli yüksek olan REER değeri 2001 yılında %235 seviyesini görmüştür. 2002 yılında keskin bir düşüşle %97 seviyesine gerilemiş ve 2020 yılına kadar azalan trendini sürdürerek %51’lik REER düzeyini yakalamıştır. Arjantin’in her yüksek gelir gurubuna geçiş yaptığı dönemde REER’i genel trendin aksine kısmi artış göstermiş, guruptan düşüşle birlikte tekrar azalan trende geri dönmüştür. Politik haklar açısından 1989-1991 döneminde bir iyileşme yaşadığı, 2001-2003 yıllarında bir kötüleşme göstermesine rağmen 2 olan endeks değerinde genel bir değişme ortaya çıkaramadığı tespit edilmiştir. Arjantin’in dış borcunun GSYH’ye oranı 1987-2020 döneminde ortalama %52 civarında seyretmiştir. Borç oranında sıçrama 2002 yılında %159 seviyesine ulaşmış, 2012’de %26 düzeyine doğru azalan bir trend gösterip sonrasında yeniden ortalamaya doğru artış göstermiştir. Bu artış 2018 sonrası şiddetlenerek 2020’de %66’ya gelmiştir.

Özetle; dış borç açısından bu ülke gurubu değerlendirildiğinde, Venezüella ve İran dışındaki 4 ülkenin farklı zamanlarda başlasa da son dönemlerde sürekli artış eğilimi sergiledikleri görülmektedir. Politik haklar açısından Güney Afrika, Brezilya ve Arjantin’in sürekli 2 skorunda buldukları; buna karşılık Türkiye’nin 2015’ten itibaren kötüleştiği (5 skoru), Venezüella’nın 2018’de en kötü skor olan 7’ye ulaştığı ve İran’ın da kötü bir skor olan 6’da sürekli kaldığı görülmektedir. Reel kur açısından Venezüella’nın son dönemdeki hiper enflasyon süreci dışarda tutulduğunda, Türkiye, Brezilya ve Arjantin’in son dönemlerde ulusal parasının sürekli değer kaybettiği ve buna karşılık Güney Afrika (2018’e kadar) ve İran’ın ulusal parasının kıymetlendiği söylenebilir. Bu grupta Türkiye dahil ele alınan 6 ülkeden sadece Arjantin’in yüksek gelir grubuna çok kısa aralıklar ile çıkabildiği gözükürken, Arjantin’in başlangıç dönemi de dahil ele alınan bu 6 ülkenin tümünün alt-orta gelir grubuna düşüp daha sonra çıktığı gözükmektedir.

Şekil 1’de 1987-2020 arası dönemde F.B. ulusal gelir açısından üst-orta gelir grubunun üst ve alt sınırları ile medyan gelirleri verilmiş olup, kalın kesikli çizgi ile de Türkiye’nin düzeltme yapılmamış gelirinin izlediği yolun zamana bağlı gelişimi resmedilmiştir.

Türkiye’nin F.B. GSMH açısından yapılan sınıflandırmaya göre üst-orta gelir grubuna çıktığı 2005 sonrasında önemli bir sıçrama gösterdiği ve hatta üst gelir grubuna çıkabilme potansiyelleri sergilediği 2013 yılına kadarki performansı fevkalade kabul edilebilir. Ancak, bu tarihten sonra reel büyüme sağlasa bile dolar bazlı gelirden düşüş trendi yaşaması, ilk başlarda orta gelir tuzağı olarak tanımlanan olguya karşılık gelmiştir. Üst-orta gelirden kalma süresinin ortalama 14 yıl olduğu dikkate alınır, Türkiye’nin 2013’ten sonra aynı performansı sergilemesi halinde 1-2 yıl içerisinde üst gelir grubuna yükselmesi kuvvetle muhtemel gözükürken, 2014 ve devamında dolar bazlı kişi başı geliri sürekli düşüş kaydetmiş ve o başarı hikayesi başarısızlık olarak gözükür olmuştur. Dolar bazlı gelirden yaşanan sürekli düşüşler Türkiye ekonomisinin üst-orta gelir grubundan alt-orta gelir grubuna düşme riski taşıdığını gündeme taşımaya başlamıştır. Şekil 2’de görüldüğü gibi, Türkiye fert başına gelir açısından üst orta gelir gurubunun medyanına henüz ulaşmamıştır fakat trendi bu gelirin altına doğru inmektedir. Burada medyan gelirin altına düşmemiş görünse de Türkiye 2019 yılı itibarı ile üst orta gelir gurubu ülkelerin Atlas metodu ile hesaplanan ortalama fert başına milli gelir rakamına yaklaşmış (Türkiye: 9690 \$, UMI: 9658 \$), 2020 yılında ortalamanın altına (Türkiye: 9050 \$, UMI: 9412 \$) doğru inmiştir.

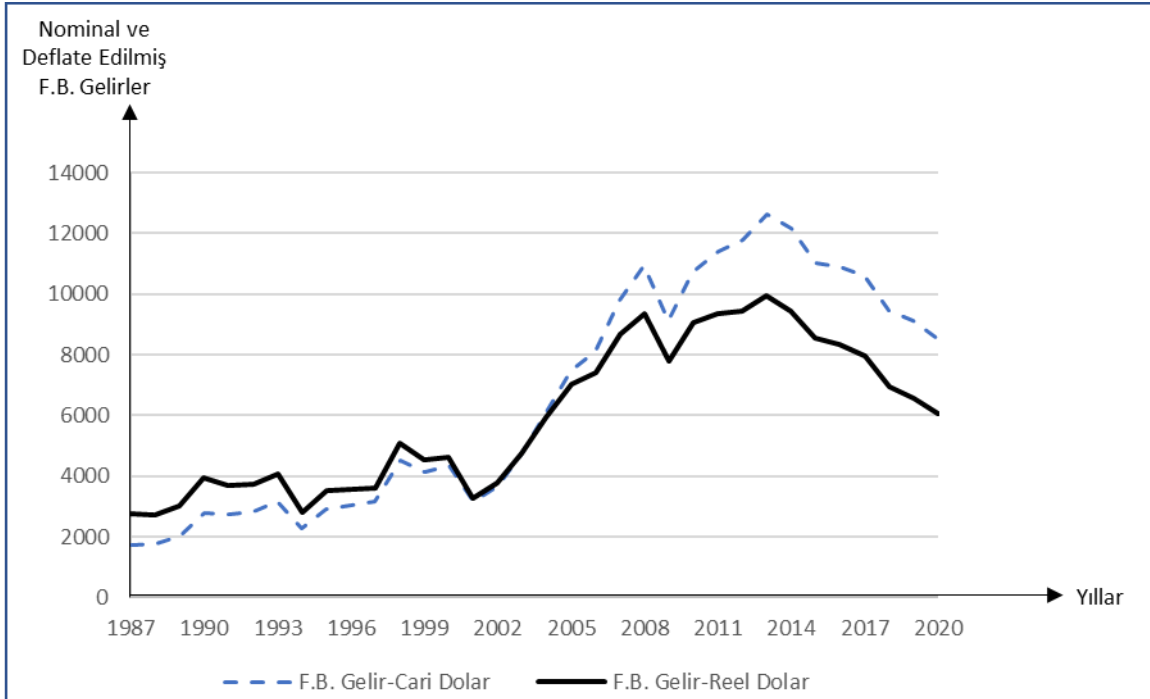

Not: Grafikte Dünya Bankası veri tabanından alınan üst-orta gelir (UMI) gurubu ortalama geliri verisi yerine medyan değer kullanılmıştır. Çünkü Dünya Bankası ortalama geliri hesaplarken son yılda (2020) bu grupta bulunan ülkeler için ilgili yıldaki değerlerin ortalamalarını hesaplamaktadır (Bakınız Dünya Bankası atlas metodu metaverisi). Buna göre 1987 yılında üst orta grupta 28 ülke olmasına karşılık 2020 yılında 55 ülke bu grupta bulunmaktadır. Dolayısıyla 1987 yılı ortalaması 55 ülke üzerinden hesaplandığından, olması gerekenden çok daha düşük bir ortalama gelir rakamı ortaya çıkmaktadır. Bu hesap hatası tüm yıllar için söz konusudur.

Kaynak: World Bank, Atlas Metodu Tarihsel Veriler ve Dünya Kalkınma Göstergeleri kullanılarak resmedilmiştir.

Şekil 2: Türkiye'nin ve UMI'nın F.B. Milli Gelir Rakamları Açısından İzlediği Trend

Diğer taraftan ABD parasında da enflasyonist olgunun varlığı açıktır. Bu çerçevede 1987'de nominal dolar bazlı F.B. milli gelir 1705,894 dolar iken, 2013'de 12614,78 dolar ile tarihi zirvesini görmüş ve 2020'de gelir 8536.433 dolar olmuş ve dolayısıyla gelirin 4 katı (%400,408) arttığı gözlenmiştir. Ancak, bu artışın reel olmadığı, ABD dolarındaki enflasyonu da içerdiği dikkatlerden kaçmamaktadır. ABD'de 1987-2020 arası dönemde TÜFE artışı %138.5 olarak gerçekleşmiştir. Dolayısıyla ABD dolarındaki enflasyonun deflate edilmesi yoluyla Türkiye'de reel dolar bazlı F.B. gelir rakamlarına ulaşılması hedeflenmiştir.

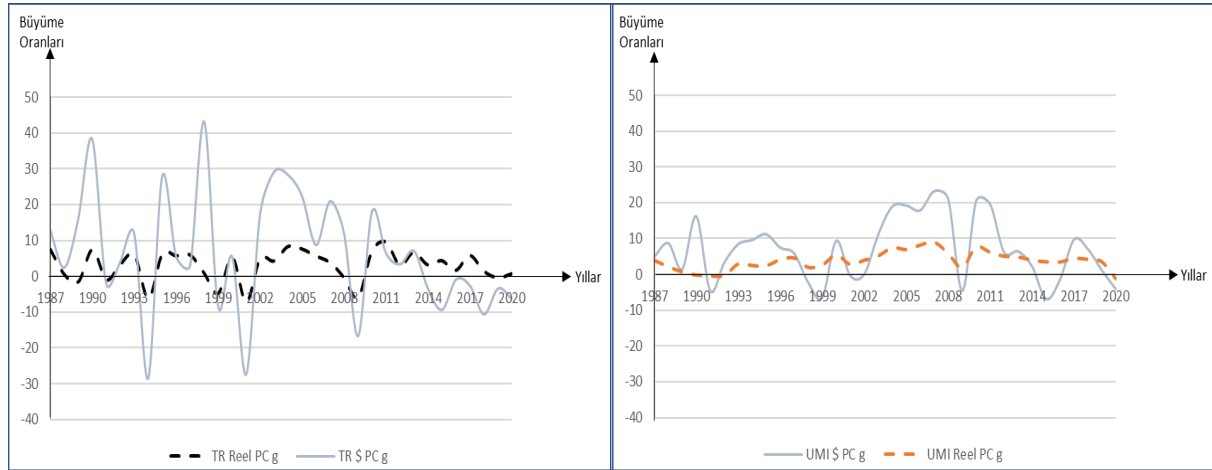

Kaynak: World Bank, Dünya Kalkınma Göstergeleri kullanılarak resmedilmiştir.

Şekil 3: Türkiye'nin Nominal Dolar ve Deflate Edilmiş Dolar Kurlu F.B. Gelir Trendleri

Türkiye'nin reel kur endeksinde 2003 yılı baz alındığından ABD TÜFE endeksi de 2003 yılı 100 kabul edilerek ABD dolar bazlı Türkiye'nin F.B. gelir rakamları realize edilmiştir. Realize edilmiş gelir açısından değerlendirme yapıldığında, 1987'de 2762,663 dolar olan gelir 2013'de 9963,951 dolar ile zirveyi görmüş ve bu tarihten itibaren düşüş trendi 2020'de 6068,146 dolar olarak gerçekleşmiştir. Halihazırda dolar bazlı bu değer yaklaşık olarak 2004 yılı değerine (5943,096 dolara) yakınlığı dikkatlerden kaçmamaktadır. Cari dolar bazlı gelir açısından ise 2020'deki gelir düzeyinin ancak 2006-2007 arası döneme tekabül eden bir gelir düzeyine ulaşmış bulunduğu görülmektedir.

Türkiye'nin dolar bazlı gelir rakamlarında son 7 yılda yaşanan gerilemenin altında yatan unsur olarak ekonominin dolarize olması gelirken, 2002-2013 arası dönemde yaşanan dolar bazlı yüksek oranlı büyüme skorlarının altında da de-dolarize olma olgusunun yatığı söylenebilir.

Kaynak: World Bank, Dünya Kalkınma Göstergeleri kullanılarak resmedilmiştir.

Şekil 4: Türkiye ve UMI'da 1987-2020 Arası Dönem İçin F.B. Reel ve Dolar Bazlı Gelir Büyüme Skorları

Türkiye'de 1987-2020 arası dönemde reel ve dolar bazlı büyüme skorları değerlendirildiğinde, 2014 yılına kadar negatif skorların hem reel hem de dolar bazlı büyümede örtüştüğü dikkat çekerken, reel ve dolar bazlı büyüme ya da küçülmelerde önemli farklılıkların olduğu gözükmektedir. 2014 ve sonrasında reel büyüme skorlarına karşılık bu dönemde dolarizasyondaki artışlar ve buna bağlı olarak ülkenin kuvvetle muhtemel yeterli döviz çekememesinden dolayı dolar bazlı büyüme skorlarının sürekli negatifte kaldığı gözlenmektedir. Özellikle 2002-2020 arası dönemde reel büyüme ile dolar bazlı büyüme arasında 2002-2013 arasında makasın şiddetli açılmasına ve 2014-2020 döneminde de şiddetli kapanmasına ekonomide ilk dönem için de-dolarize ve son dönem için de dolarize olmasına yol açan faktörlerin önemli rol oynadığı söylenebilir. 2002-2013 aralığında, 2009 yılı hariç, sürekli reel büyümeye karşılık, dolar bazlı büyüme skorunun ise daha yukarıda olmasında ise ekonomide de-dolarizasyon olgusunun varlığı söz konusu olmuştur. 2002-2013 arası dönemde de-dolarizasyona yol açan sürecin başında uygulanan yüksek faiz ve buna bağlı olarak ülkeye gelen yabancı sermayenin yol açtığı döviz bolluğu, dolayısıyla kurlarda önemli ölçüde düşüşler yaşanması, dolar bazlı ulusal gelirden reel büyümenin çok üzerinde artışlara sebebiyet verdiği söylenebilir. 2014-2020 arası dönemdeki dolarizasyonda ise ekonomide kırılganlığının artması ve güven verici unsurların kaybolması önemli rol oynamıştır. Yüksek dolar bazlı büyüme skorlarının ortaya çıkmasında uygulanan yüksek faiz politikalarının ekonomide dolar bolluğuna, yani de-dolarizasyona yol açması ve bunun da doların değerinin düşmesini tetikleyerek F.B. gelir rakamlarının dolar bazlı olarak aşırı yükselmesine yol açmıştır. Ekonomide güven unsurunun kaybolması ve faizlerde yetersizlik algısı ise ülkeden döviz çıkışını tetikleyerek dolar arzının kısıtlaşmasına ve doların değerinin yükselmesine, yani dolarizasyona neden olmakta ve bu durum da dolar bazlı gelirden düşüşlere sebebiyet vermektedir. Bu bağlamda 1987-2020 arasında Türkiye'de F.B. reel büyüme ile dolar bazlı büyüme ortalaması sırasıyla %2.9 ve %6.5 iken, üst-orta gelir grubu (UMI) büyüme ise sırasıyla %3.8 ve %7.1 olmuştur (bkz. Tablo 4).

Türkiye özelinde yukarıda yapılan reel ve dolar bazlı büyüme olgusuna ilişkin değerlendirmenin benzerini Türkiye'nin de dahil olduğu üst-orta gelirli ülkeler için de yapılması daha sağlıklı bir değerlendirme imkânı vereceği açıktır.

UMI büyüme skorları açısından dikkat çeken unsur, reel ve dolar bazlı büyüme oranlarının ele alınan dönemde aralarındaki mesafenin Türkiye'de olduğu kadar büyük olmadığı yönündedir. Türkiye (TR) ve UMI büyüme skorları arasında dalga boylarının TR'de daha yüksek olduğu hem şekilden hem de Tablo 4'deki standart sapma değerlerinden gözükmektedir.

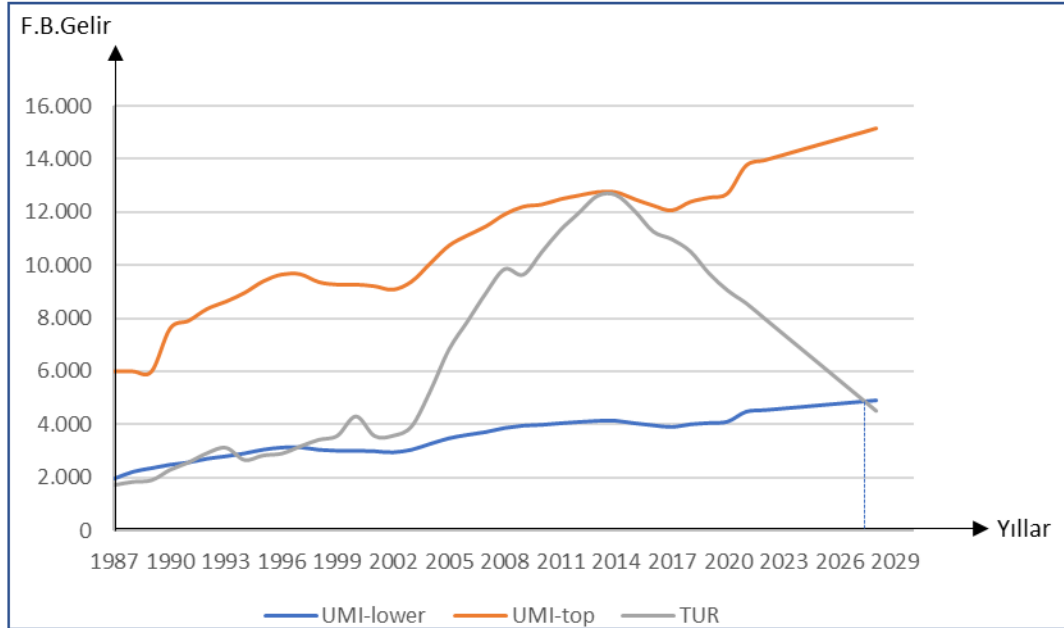
	TR'de		UMI'da	
Ortalama Reel Büyüme (Standart Sapma Değeri)	2,902 (4,365)		3,804 (2,454)	
Pozitif Reel Büyüme Skorları Yıl Sayısı ve Ortalaması	26 yıl / +4,848	Maksimum (2011 yılı) +9,509	30 yıl / +4,373	Maksimum (2007 yılı) +8,909
Negatif Reel Büyüme Skorları Yıl Sayısı ve Ortalaması	8 yıl / -3,421	Minimum (2001 yılı) -7,148	4 yıl / -0,466	Minimum (2020 yılı) -1,161
Ortalama Dolar Bazlı Büyüme (Standart Sapma Değeri)	6,500 (16,525)		7,139 (8,703)	
Pozitif Dolar Bazlı Büyüme Skorları Yıl Sayısı ve Ortalaması	22 yıl / +15,552	Maksimum (1998 yılı) +43,104	26 yıl / +10,494	Maksimum (2010 yılı) +20,569
Negatif Dolar Bazlı Büyüme Skorları Yıl Sayısı ve Ortalaması	12 yıl / -10,094	Minimum (2001 yılı) -27,540	8 yıl / -6,419	Minimum (1999 yılı) -6,419

Kaynak: World Bank, Dünya Kalkınma Göstergeleri kullanılarak hesaplanmıştır.

Tablo 4: Türkiye ve Üst Orta Gelir Grubundaki Ülkelerde F.B. GSYİH Büyüme Rakamları

34 yıllık süreçte Türkiye ekonomisinde negatif reel büyümeye ilişkin skorların olduğu yıl sayısı 8 iken UMI'da 4 yıldır. Benzer şekilde dolar bazlı negatif büyüme skorlarının yaşandığı yıl sayısı da TR'de 12 yıl, UMI'da 8 yıldır.

2014'den itibaren kurlarda ortaya çıkan yükselişlerin ekonomi büyüme de dolar bazlı olarak ekonomide küçülmelere yol açtığı dikkat çekmektedir. Bunun da altında yatan etkenlerin başında ekonomik açıdan ülkenin kırılgan olması yatmaktadır. 2014-2020 arasında ve hatta 2021'de daha da sert oynaklıkların yaşandığı Türkiye ekonomisinde bu şekilde gidileceği varsayıldığında F.B. milli gelir rakamlarının izleyeceği yolun Şekil 5'de görüldüğü gibi gerçekleşmesi kuvvetle muhtemeldir. Burada basit bir trend analizi ile yapılan kestirimin zayıflığı ön kabulü olmakla birlikte, daha genişletilmiş değişkenler ve yöntemlerle de bu analizin geliştirilebilirliğine dair şerh koymakta yarar vardır.

Şekil 5: Türkiye'nin 2014'de Başlayan Gerilemesinin Sürdürülmesi Halinde Dolar Kurlu F.B. Milli Gelirin Kestirim Trendi

4 Sonuç

Kuruluşundan günümüze kadarki süreç değerlendirildiğinde Türkiye ekonomisinin ancak 1955 yılında düşük gelirli/fakir ülke konumundan çıkabildiği görülmüştür. Dolayısıyla yoksulluk tuzağı riskini bertaraf edebilmiş bir ekonominin alt-orta gelir seviyesinde kalış süresinin bu grupta yer alan ülkelerin çok daha uzun süre kalmaları sorgulanırken, 2005 yılında çıktığı üst-orta gelir grubunda ortalama kalış süresini aşan bir süreçte yüksek gelirli ülkeler grubuna geçememesi onun OGT'ye düştüğünü gündeme taşımış ve hatta halihazırda tekrar alt-orta gelir grubuna düşme riski taşıdığı tartışılır olmuştur. Oysa Türkiye'nin üst gelir grubundaki performansı (2005-2013) dikkate alındığında, bir-iki yıl içerisinde üst-ortadan yüksek gelirli ülke konumuna geçmesi büyük bir olasılık dahilindeydi. 2014 yılı ve devamında reel olarak ekonomi büyürken dolar bazlı gelir rakamlarında sürekli bir düşüş

yaşanması başlangıçta OGT'ye düştüğüne dair literatür oluşumunu tetiklerken, bu sürecin -kurlarda yaşanan ataklarla birlikte- 8 yıl sürmesi alt-orta gelir grubuna mı düşüyor tartışmasını gündeme taşımıştır.

Üst-orta gelir grubunun alt ve üst limitleri bağlamında Türkiye'de F.B. milli gelir rakamları incelendiğinde, düşüş trendinin yüksek gelir grubu sınırına 2013 yılında ulaşıldıktan sonra başladığı ve 2020 yılı itibarıyla bu grubun medyan/ortanca gelir seviyesine kadar gerilediği tespit edilmiştir. Türkiye ekonomisinin medyan gelirin de aşağısına düşmesinin kısa vadede kuvvetli olasılık dahilinde olduğu, alt-orta gelir grubuna düşme riskinin ise bu trendin devam etmesi halinde ancak 2027'de gerçekleşebileceği öngörülmüştür. Türkiye ekonomisi özelinde de dolarizasyonun rekabet gücünü bozmasına ilaveten ucuz ithalata dayalı geçici/suni refah artışlarının sürdürülemezliği yabancı paranın kıymetlenmesi ve böylece dolarizasyon sürecini tetiklemesi ile sonlanmaktadır. Ancak, ulusal paranın değer kaybının ise başta ithal ikameci sektörlerde toparlanma yaratması uzun zamanda gerçekleşebilmektedir. Böylece ekonomi tedrici dönüşüme giderken, bunun da yapısal dönüşümü sağlayıcı politika önlemleri ile desteklenmesi ve dinamik bir süreç haline dönüştürülmesi gerekliliği açıktır.

Bu çalışmadan hareketle başta Türkiye ekonomisi olmak üzere orta gelir tuzağı kapsamında ve aynı zamanda kırılgan ekonomiler konumundaki ülkelerde ekonomik büyüme formunu ele alan çalışmalarda, büyüme formunda yer alan sermaye ve emek gibi kontrol değişkenlere bir takım nicel ve nitel değişkenler de eklemek suretiyle yapılan çalışmalardan farklılaşmaya gidilerek daha kapsamlı sonuçlar elde edilebilir. Diğer bir ifadeyle orta gelir ülkeleri için büyüme formuna kırılganlığı besleyen nicel ve nitel değişkenlerin tümü eklenerek birlikte modellenmesi yapılabilir. Böylece demokrasi/kurumsallık, yolsuzluğu elimine edici şeffaflık, eğitim kalitesi ve inovasyon gibi nitel göstergelerin yanı sıra reel döviz kurları ile faiz oranları ve dış borç stoku gibi nicel göstergeler ile ekonomik büyüme ilişkilerini ele alan ampirik çalışmalar için araştırmannın genişletilmesi gerektiğine dair bir çıkarımda bulunmak mümkündür.

Kaynakça

- Alancioğlu, Erdal, İbrahim Aslan ve Yusuf Bayraktutan (2019), "Orta Gelir Tuzağı, Nedenleri ve Çıkış Politikaları", **Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi**, 11 (21): 472-486
- Alkan, H. Işıl ve A. Öznur Ümit (2015), "Orta Gelir Tuzağının Türkiye Açısından İncelenmesi ve Tuzaktan Çıkış Stratejileri", **Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 7 (4): 97-112.
- Bozkurt, Eda, Serap Bedir, Dilek Özdemir ve Erol Çakmak (2014). "Orta Gelir Tuzağı ve Türkiye Örneği" **Maliye Dergisi**, 167, 22-39.
- Darvas, Zsolt (2021), "Timely Measurement of Real Effective Exchange Rates", **Working Paper 2021/15**, Bruegel, <https://www.bruegel.org/2021/12/timely-measurement-of-real-effective-exchange-rates/> (Erişim: Mart 2022)
- Demir-Bingöl, Nesibe, Murat Bingöl ve Ömer Selçuk Emsen (2022), "Türkiye'de Mevduatların Krediyeye Dönüşümünün Büyümeye Etkileri: Tüketim Çekişli mi? Yatırım İtişli mi?". **BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi**, 16 (1): 27-61.
- Eichengreen, Barry, Donghyun Park and Kwanho Shin (2011), "When Fast Growing Economies Slow Down: International Evidence and Implications for China", **NBER Working Paper Series**, 16919, National Bureau of Economic Research, March.
- Eichengreen, Barry, Donghyun Park and Kwanho Shin (2013), "Growth Slowdowns Redux: New Evidence on the Middle-Income Trap", **NBER Working Paper Series**, 18673, National Bureau of Economic Research, January 2013.
- Felipe, Jesus, Arnely Abdon and Utsav Kumar (2012), "Tracking the Middle-Income Trap: What Is It, Who Is in It, and Why?", **Levy Economic Institute**, Working Paper No:715.
- Freedom House, <https://freedomhouse.org/> (Erişim: Mayıs 2022)
- Garrett, Geoffrey (2004), "Globalization's Missing Middle", **Foreign Aff.** 83: 84-96.
- <https://doi.org/10.2307/20034139>
- Gill, Indermit and Homi Kharas, **An East Asian Renaissance: Ideas for Economic Growth**, World Bank, Washington, DC, 2007.
- Hayek, Friedrich August, **Kölelik Yolu**, (Çev. T. Feyzioğlu ve Y. Arsan) Liberte Yayınları, 2021.
- Karagöz, Ferda and Emine Tahsin, "A Historical Perspective on Middle Income Trap: A Comparison of Brazil and Mexico", (Ed: A Cebeci, E. Torres and H. G. Beken), **Current Debates in Economics**, Volume: 18, **IJOPEC Publication Limited**, London-İstanbul, April 2018, pp: 13-30.
- Kuroda, Haruhiko (2012), Paths to Overcoming the Trap are Diverse, Itoh, M. (ed), **The Middle- Income Trap in Asia**, NIRA Policy Review, No:8.
- Kuznets, Simon, **Economic Growth of Nations Total Output and Production Structure**, The Belknap Press of Harvard University Press Cambridge, Massachusetts 1971.

- Nişancı, Murat, Mine Gerni, Adem Türkmen ve Ömer Selçuk Emsen (2015), “Türkiye Ekonomisinin Orta Gelir Tuzağına Düşüp Düşmediğine Dair Tartışma: Kur Değerlenmesi Çerçevesinde Bir Bakış”, **International Conference on Economics Finance and Banking**, Kazan, 09-11 September 2015, ss: 232-242.
- ODD, **Ekonomistlerden Orta Gelir Tuzağı Yorumu**, Otomobil Distribütörleri Derneği (Erişim: Aralık 2021), https://www.odd.org.tr/web_2837_1/entitalfocus.aspx?primary_id=923&target=categorial1&type=31
- **Raiser, Martin (2015), Kimi Tanıdığından Nasıl Yaptığına Geçiş: Türkiye ve orta gelir tuzağı**”, The World Bank, 19 Şubat 2015 (Erişim: Şubat 2022) <https://www.worldbank.org/tr/news/opinion/2015/02/19/know-who-to-know-how-in-turkey>
- The World Bank Atlas Method - detailed methodology, <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/378832-what-is-the-world-bank-atlas-method>, (Erişim: Mayıs 2022)
- World Bank, **Atlas Metodu Tarihsel Veriler**, <https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fdatbankfiles.worldbank.org%2Fdata%2Fdownload%2Fsite-content%2FOGHIST.xlsx&wdOrigin=BROWSELINK> (Erişim: Şubat 2022)
- World Bank, **Ülke Sınıflandırması**, <https://blogs.worldbank.org/opendata/new-world-bank-country-classifications-income-level-2021-2022> (Erişim: Şubat 2022)
- World Bank, **Dünya Kalkınma Göstergeleri**, <https://datbank.worldbank.org/source/world-development-indicators> (Erişim: Şubat 2022)
- Yıldız, Addunnur (2015), “Orta Gelir Tuzağı ve Orta Gelir Tuzağından Çıkış Stratejileri”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 25 (2): 155-170.

Ekler

Ek 1: Reel Efektif Döviz Kuru

	Arjantin	Brezilya	İran	Güney Afrika	Türkiye	Venezuela
1992	188,62	79,83	1670,20	136,66	72,87	65,54
1993	221,08	81,50	100,32	133,02	76,96	67,19
1994	213,35	98,25	91,71	128,58	55,11	63,15
1995	199,00	110,27	121,43	125,10	60,58	78,94
1996	193,99	114,75	146,13	112,55	60,39	65,12
1997	200,55	117,74	179,24	118,78	63,55	84,09
1998	209,30	115,73	224,17	109,91	69,87	104,23
1999	225,15	77,26	273,02	104,79	73,26	118,73
2000	225,58	83,96	318,45	101,38	81,17	124,25
2001	234,93	70,52	363,78	88,64	64,41	132,43
2002	97,97	65,03	102,86	76,85	73,19	100,58
2003	107,16	64,04	88,64	100,31	80,41	89,44
2004	101,99	67,02	88,78	109,15	83,63	86,28
2005	103,01	82,31	89,69	110,48	92,58	85,09
2006	101,97	92,56	93,81	105,02	92,03	90,57
2007	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
2008	98,01	104,50	113,37	88,18	101,71	122,49
2009	91,41	104,60	125,80	95,78	95,43	159,27
2010	90,08	120,94	131,67	111,95	105,78	161,81
2011	86,47	127,16	143,42	109,86	93,68	115,45
2012	88,68	115,56	166,08	104,16	97,63	139,75
2013	81,17	110,66	145,35	92,94	96,50	138,45
2014	68,08	109,56	119,73	87,59	91,38	216,77
2015	78,58	91,73	134,88	86,79	90,18	529,61
2016	66,51	96,68	139,52	81,02	88,35	1282,37
2017	70,91	105,73	138,14	91,43	79,01	6185,17
2018	55,73	94,55	141,58	92,70	66,32	77,99
2019	50,96	92,65	189,46	90,13	66,36	60,16
2020	51,81	72,86	256,91	81,31	59,33	63,43

Ek 2: Politik Haklar

	Arjantin	Brezilya	İran	Güney Afrika	Türkiye	Venezuela
1987	2	2	5	5	2	1
1988	2	2	5	5	2	1
1989	1	2	6	6	3	1
1990	1	2	6	5	2	1
1991	1	2	6	5	2	1
1992	2	2	6	5	2	3
1993	2	3	6	5	4	3
1994	2	2	6	2	5	3
1995	2	2	6	1	5	3
1996	2	2	6	1	4	2
1997	2	3	6	1	4	2
1998	3	3	6	1	4	2
1999	2	3	6	1	4	4
2000	1	3	6	1	4	3
2001	3	3	6	1	4	3
2002	3	2	6	1	3	3
2003	2	2	6	1	3	3
2004	2	2	6	1	3	3
2005	2	2	6	1	3	4
2006	2	2	6	2	3	4
2007	2	2	6	2	3	4
2008	2	2	6	2	3	4
2009	2	2	6	2	3	5
2010	2	2	6	2	3	5
2011	2	2	6	2	3	5
2012	2	2	6	2	3	5
2013	2	2	6	2	3	5
2014	2	2	6	2	3	5
2015	2	2	6	2	3	5
2016	2	2	6	2	4	6
2017	2	2	6	2	5	6
2018	2	2	6	2	5	7
2019	2	2	6	2	5	7
2020	2	2	6	2	5	7

Kaynak: Freedom House, <https://freedomhouse.org/>

Ek 3: Dış Borcun GSYH'ya Oranı

	Arjantin	Brezilya	İran	Güney Afrika	Türkiye	Venezuela
1987	55,43	42,58	4,59	..	48,12	74,50
1988	48,89	37,22	4,75	..	46,40	59,43
1989	93,33	31,43	5,42	..	39,67	78,67
1990	46,23	31,63	7,23	..	33,36	69,36
1991	35,72	36,23	34,52	64,53
1992	30,56	40,23	36,29	64,53
1993	27,67	40,24	36,69	..	38,67	64,34
1994	29,59	29,60	30,47	14,34	51,99	65,34
1995	38,98	21,24	22,60	15,02	44,37	47,37
1996	41,68	21,97	13,92	16,27	45,16	51,97
1997	44,74	23,27	10,29	18,48	45,35	53,12
1998	48,54	29,31	11,20	17,36	35,52	55,69
1999	55,03	43,13	8,54	17,34	40,26	50,77
2000	54,24	38,10	8,02	17,95	43,21	42,73
2001	58,49	42,44	6,51	19,50	57,41	38,60
2002	159,89	47,08	6,93	27,79	54,94	49,60
2003	133,48	43,64	9,25	19,71	46,62	57,40
2004	114,78	33,98	11,04	16,94	39,58	42,52
2005	74,25	21,75	9,46	14,92	34,66	35,23
2006	52,89	17,99	7,69	18,95	38,30	27,07
2007	43,16	17,44	5,94	21,95	38,52	27,99
2008	36,81	15,90	3,87	23,50	38,09	23,10
2009	41,44	17,28	4,47	24,76	43,46	28,84
2010	30,96	16,46	4,06	26,50	39,05	30,01
2011	27,74	15,85	2,97	26,61	36,75	43,86
2012	26,28	18,33	1,24	34,92	38,77	40,78
2013	27,88	19,84	1,51	36,18	41,13	42,84
2014	29,88	23,11	1,34	38,31	43,63	33,74
2015	30,37	30,73	1,67	36,82	46,80	..
2016	33,31	30,91	1,45	45,66	47,58	..
2017	36,02	26,82	1,53	47,16	53,85	..
2018	54,89	29,93	1,95	44,24	58,18	..
2019	64,91	31,12	1,88	49,00	58,91	..
2020	66,94	38,76	2,69	51,78	61,29	..

Kaynak: World Bank, Dünya Kalkınma Göstergeleri